

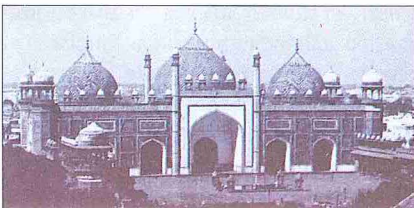
riyle hapsedilince Cihanârâ Begüm kendisini babasının hizmetine adadı.

Cihanârâ hiç evlenmedi; Evrengzîb ablasının geçimi için yıllık 1.200.000 rupi tahsis etti. Bâbürlü devri tarihçileri, Cihanârâ'nın 1658'den sonraki hayatını ibadetle ve eser yazmakla geçirdiğini belirtirler.

Cihanârâ Begüm 3 Ramazan 1092'de (16 Eylül 1681) vefat etti. Arzusu üzerine Delhi'de, XIV. yüzyılın büyük şeyhlerinden Nizâmeddin Evliyâ'nın türbesinin bulunduğu avluda kendisi için yaptırdığı türbeye defnedildi. Fâtımatü'z-zamân lakabıyla anılan ve tasavvufa da ilgi duymuş olan Cihanârâ, iktâ'larından elde ettiği bütün gelirleri hayır müesseselerine harcamıştır. Agra'daki Câmi-Mescid ve külliye 1648 yılında inşa ettirmiştir. Bu cami, Ekber Şah'ın Fetihpûr Sikri'de yaptırdığı camiden sonra Bâbürlüler'in inşa ettirdiği en büyük mâbeddir.

Cihanârâ Begüm bazı eserler de kaleme almıştır: 1. *Mü'nisü'l-ervâh*. Mu'nüddin Çiştî'nin menâkıbını ve Çiştîyye'ye mensup diğer şeyhlerle ilgili bazı bilgileri ihtiva eden Farsça bir eser olup 1640'ta tamamlamıştır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan (Storey, I, 1001) *Mü'nisü'l-ervâh*'ın Urduca tercümesi yayımlanmıştır (Lahore 1938). 2. *Şâhibiyye*. Molla Şah Bedahşî hakkındaki bu risâlesini muhtemelen 1641-1642 yıllarında tamamlamıştır. Gucerât ve Ahmedâbâd kütüphanelerinde birer yazma nüshası bulunan *Şâhibiyye*, M. İbrâhim tarafından özet halinde Urduca'ya çevrilmiştir (*Oriental College Magazine*, XII/4, Lahore, Ağustos 1937, s. 3-19). Cihanârâ Begüm'ün Sirmur racası Budh Parkash'a gönderdiği Farsça mektuplar H. A. Rose tarafından neşredilmiştir ("Persian Letters from Jahân Ârâ Daughter of Shâh Jahân... to Raja Budh Parkash", *JASB*, Calcutta 1911, s. 449-478).

Cihanârâ Begüm'ün inşa ettirdiği Câmi - Mescid - Agra

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhamîd Lâhûrî, *Pâdişâhnâme*, Kalkûta 1867, I, 178; Müstaid Han, *Me'âşir-i Âlemgîrî*, Kalkûta 1871, s. 213; C. Stephan, *The Archeology and Monumental Remains of Delhi*, Calcutta 1876, s. 108-109; N. Manucci, *Storia do Mogor* (trc. W. Irwine), London 1907, I, 217; Muhammed Sâlih Kanboh, *Amel-i Sâlih*, Kalkûta 1912, I, 80; Mahbûb er-Rahman, *Cihân-ârâ*, Aligarh 1918; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtîr*, V, 125; Storey, *Persian Literature*, I, 999-1001; R. Misra, *Women in Mughal India (1526-1748 A.D.)*, Delhi 1965, s. 61-70; J. Allan v.d.gr., *The Cambridge Shorter History of India*, New Delhi 1969, s. 405-406, 411; B. Gascoigne, *The Great Moghuls*, New York 1971, s. 165, 189, 200-201, 222; Kabir Kavsar — Inamul Kabir, *Biographical Dictionary of Prominent Muslim Ladies*, New Delhi 1982, s. 138-140; H. A. Rose, "Persian Letters from Jahân Ârâ, Daughter of Shâh Jahân, King of Delhi, to Raja Budh Parkash of Sirmur", *JASB* (New Serie), VII (1911), s. 449-458; R. C. Temple, "Shah-jahan and Jahanara", *Indian Antiquary*, XLIV, New Delhi 1915, s. 111-112; G. Yazdani, "Jahanara", *JPHS*, II (1913-14), s. 152-169; H. Beveridge, "Cihân-ârâ Begim", *IA*, III, 171; A. S. Bazmee Ansari, "Djahânârâ Bëgam", *EI*² (İng.), II, 378-379; a.m.f., "Cihânârâ Begüm", *UDMİ*, II, 545-546; *DMF*, I/2, s. 778.

ENVER KONUKÇU

CİHANDAR ŞAH

(جهاندار شاه)

Ebü'l-Feth Muizzüddîn
Muhammed b. Bahadır Şah
(ö. 1125/1713)

Bâbürlü hükümdarı
(1712-1713).

Evrengzîb'in torunu ve I. Bahadır Şah'ın büyük oğlu olup 1661'de doğdu. Şehzadeliliği sırasında ülkenin kuzeybatısındaki Mûltan eyaleti valisiydi. Babasının 28 Şubat 1712'de ölümünden sonra çıkan taht kavgasında, Evrengzîb devrinin meşhur simalarından biri olan vekil-i mutlak Esed Han'ın oğlu Zülfikar Han, önce tahtın en güçlü adayı Azîmüşşân'ın hükümdar olmasını önlemek için Cihandar Şah, Cihan Şah ve Refiûşşân arasında ittifak kurdu ve ülkeyi üç kardeş arasında taksim etti. Kendisi de hepsinin vezirliğini üstlendi. Ardından da Azîmüşşân'ı ve diğer iki kardeşi bertaraf edip Cihandar Şah'ın Bâbürlü tahtına çıkmasını sağladı. Cihandar Şah'ın tahta cülusu 30 Mart 1712'de Lahor'da törenlerle kutlandı. Yeni hükümdar destek ve yardımlarını gördüğü Zülfikar Han'ı vezirlik makamına getirdi.

Kaynakların bildirdiğine göre zevk ve eğlenceye düşkün bir hükümdar olan Cihandar Şah, kısa süre sonra Lâl Kün-

ver adlı bir rakkasenin etkisi altına girdi. Güçlülkle toplanabilen devlet hazinesi savurgan bir şekilde harcanmaya başlandı. Vezir Zülfikar'ın hükümdar nezdindeki çabaları da bir sonuç vermeyince asker maaşını alamaz hale geldi.

Bunun üzerine Azîmüşşân'ın oğlu Ferruhsiyer amcası Cihandar Şah'a karşı harekete geçti. Daha önce Bengal valiliği yapan Ferruhsiyer tahtta hak iddia ederek az sayıdaki taraftarı ile Bengal'den Patna'ya geldi. Cihandar Şah'tan koran kumandan ve valiler Ferruhsiyer'e katılmadılar. 22 Haziran 1712'de Lahor'dan Delhi'ye gelen Cihandar Şah yolda iken Ferruhsiyer'in hareketini ve Patna'ya ulaştığını öğrendi. Büyük oğlu İzzeddin'i Hâce Hüseyin Han ve Lutfullah Han Sâdık ile birlikte Agra'ya gönderip gelişmeleri takip etmesini istedi. Fakat Cihandar Şah'ın ülkeyi idare edebilecek kabiliyete sahip olmadığını gören Ahmed Han (Gâziddin Han Gâlib Ceng), Raca Sidhist, Hâce Âsım (Eşref Han), Mîr Müşrif ve Zeynüddin Han gibi bazı nüfuzlu şahıslarla Bâre Seyyidler Ferruhsiyer'e yardımcı olacaklarını söylediler. Ayrıca Allahâbâd ve Bihâr süvarilerinin de desteğini sağlayan Ferruhsiyer, Patna'da Bâbürlü tahtının meşrû hükümdarı olduğunu ilân etti (29 Safer 1124/7 Nisan 1712), adına hutbe okutup para kestirdi.

Patna'daki olaylardan Delhi'de haberdar olan Cihandar Şah, Ferruhsiyer'in derhal bertaraf edilmesini emretti ve Delhi kuvvetlerinin başına oğlu İzzeddin'i getirdi. Ancak İzzeddin Ferruhsiyer karşısında mağlûp oldu ve 28 Kasım 1712'de Agra'ya kaçtı. İzzeddin'in kaışı Delhi'de büyük bir panik yarattı. Ancak kısa sürede yeni bir ordu hazırlandı ve Cihandar Şah 9 Aralık 1712'de veziri Zülfikar Han'la birlikte Delhi'den Agra'ya hareket etti. 11 Ocak 1713'te meydana gelen Sâmuğarh Savaşı'nda mağlûp olan Cihandar Şah Delhi'ye kaçarak Esed Han'a sığındı. 15 Ocak 1713'te Esed Han ile oğlu Zülfikar Han Ferruhsiyer'e yaranmak için onu hapsetttiler. Cihandar Şah Ferruhsiyer tarafından babası ve kumandanlarının ölümünden sorumlu tutularak maiyetiyle birlikte idam edildi (16 Muharrem 1125/12 Şubat 1713). İki gün sonra ona ihanet eden Zülfikar Han da öldürüldü. Kurtulabilen tek kişi olan Cihandar Şah'ın oğlu Azîzüddin, 1745'te Ahmed Şah Bahadır'dan sonra II. Âlemgîr unvanıyla Bâbürlü tahtına çıktı.

Ülkede kısa sürede sükûneti sağlayan Ferruhsiyer, kendisine saltanat mücade-

lesinde yardımcı olanları yüksek memuriyetlere getirdi. Bâre Seyyidler de sarayda büyük bir nüfuz ve itibara sahip oldular.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâfî Han, *Müntehabü'l-Lübâb*, Bibliotheca Indica, II, 697; Bayur, *Hindistan Tarihi*, II, 344-352; Ahmed Mahmud es-Sâdâtî, *Târîhu'l-muslimîn fi şibhi'l-kâretî'l-Hindiyye ve hadâretî-him*, Kahire 1957, II, 205-206; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 645; J. Allan v.dğr., *The Cambridge Shorter History of India*, New Delhi 1969, s. 453-455, 473; S. M. Ikram, *Muslim Civilization in India*, New York 1969, s. 255-256; *CHIn.*, IX, 1-11; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 260; Abdülmün'im en-Nemr, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, Beyrut 1401/1981, s. 377-379; T. G. P. Spear, "Bahâdur Şâh I", *El²* (İng.) I, 913-914; P. Hardy, "Djâhândar Şâh", a.e., II, 379.

ENVER KONUKÇU

CİHANGİR

Ebü'l-Muzaffer Nüreddîn
Muhammed Cihângîr b. Ekber
(ö. 1037/1627)

**Bâbürlü hükümdarı
(1605-1627).**

30 Ağustos 1569'da Agra'nın güneybatısındaki Fetihpûr'da (Sikri) doğdu. Babası Bâbü'rün torunu Celâleddin Ekber Şah, annesi Racpût reisi Raca Bihârâ Mel Kaçulâhi'nin kızı olup daha sonra Mer-yem ez-Zamânî diye meşhur olmuştur. Ekber Şah, oğluna çok sevdiği Şeyh Selîm b. Bahâeddîn-i Çiştî'nin adını koydu. Ancak Şehzade Selim sarayda Şeyhû Baba adıyla çağrılırdı. *Tüzûk-i Cihângîrî* adlı eserinde Selim adını, meşhur Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in adıyla karıştırılabilir endişesiyle kullanmadığını, hükümdarlara lâıyk bir isim olduğu için Cihangir adını tercih ettiğini, tahta çıktığı sırada güneş doğduğu için de Nüreddin unvanını aldığını söyler. Cihangir, Ekber Şah'ın ölümünden sonra 21 Ekim 1605'te Agra'da Bâbürlü tahtına oturdu ve adına hutbe okutarak para bastırdı.

Tahta çıktıktan sonra yayımladığı on iki emri ihtiva eden bir fermanla damga resmi ve liman vergisi gibi her çeşit vergiyi kaldırdı. Eşkiya ve hırsızlara karşı yol emniyetinin sağlanmasını, tüccarların rahatça seyahat edebilmeleri için yol boyunca hanlar ve mescidler yapılmasını istedi. İçki yapım ve satımını, rızaları olmadan halktan vergi alınmasını, pazar ve perşembe günleri hayvan kesilmesini yasakladı ve genel af ilân etti. Babasının politikasını takip ederek Racpûtlar'la ittifakını sürdürdü. İdarede

müslümanları istihdam etti. Onun devrinde sadece üç Hindü vali eyalet valiliklerinde bulunmuştur.

Cihangir hükümdar olduktan kısa bir süre sonra kendisine isyan eden büyük oğlu Hüsrev ile uğraşmak zorunda kaldı. Hüsrev babası karşısında tutunamayarak 6 Nisan 1606'da Pencap'a sığındı ve müslümanların rakibi olan Sihler'den yardım istedi. Guru Taran Arcun bu âsi şehzadeyi destekledi ve Lahor Valisi Dilâver Han'a karşı savaşmak üzere asker verdi. Cihangir Pencap'ta Bâbürlü nüfuzunun zayıflamasını önlemek için yardımcı kuvvet göndererek isyanı bastırdı. Hüsrev Bhairoval'da mağlûp oldu ve esir alındı. Cihangir oğlunun gözlerine mil çektirdikten sonra onu Burhânpûr'a sür-gün etti. Hüsrev 1622 yılında orada öldü.

Cihangir'i meşgul eden meselelerin biri de Melik Anber'in isyanıdır. Habeş asıllı olan Melik Anber Nizamşâhîler'in sarayında meliklik rütbesine kadar yükselmişti. Anber, Dekken'de dağlık arazi-de yaşayan Maratalar'la anlaşış Cihangir'e isyan etti. Bunun üzerine Cihangir'in oğlu Hürrem Melik Anber'e karşı başarılı bir sefer düzenleyerek Bâbürlüler'in kaybettikleri toprakları geri aldı (1608). Bu sebeple babası ona Şah Cihan unvanını verdi. Melik Anber uzun süre Bâbürlüler'i meşgul etmişse de sadece Dekken taraflarında tutunabilmiştir. Öte yandan Kandehar'ın İranlılar tarafından kuşatılıp ele geçirilmesi de Cihangir için tehlike arzetti.

Cihangir 1611'de Gyâseddin et-Tahrânî'nin kızı Mihrünnisâ ile evlendi, ona Nur Mahal veya Nurcihan Begüm lakabını verdi ve onu da ülkenin idaresinde söz sahibi yaptı. Bundan bir yıl sonra da Bengal'de ardarda çıkan isyanlarla uğraşmak zorunda kaldı. Şücâüddeve adlı bir kumandanı Bengal ayaklanmasını

bastırmakla görevlendirdi. Bâbürlüler isyanın elebaşlarından Osman'ı mağlûp ettikten sonra merkezleri Dakka'yı ele geçirdiler. Daha sonra bu şehre Cihangir-nagar adı verildi.

Cihangir dış münasebetlerde de başarılı bir siyaset takip etmiştir. Safevî-Bâbürlü sınırı üzerinde bulunan Kandehar'ın 11 Haziran 1622'de I. Abbas tarafından ele geçirilmesi üzerine karşılıklı olarak elçiler gönderilip bu mesele halledildiği gibi iki devlet arasında dostluk temelleri atıldı. Bu arada Safevîler'in büyük rakibi olan Şeybânîler de Bâbürlüler'e yanaşarak Agra Sarayı'na çeşitli hediyelerle elçi gönderdiler ve iyi münasebetler kurdular. Öte yandan Hint deniz ticaretini ele geçirmek ve bulundukları yerleri muhafaza etmek isteyen Portekizlilerle rekabete giren İngilizler, İngiltere'de kurdukları Doğu Hint Şirketi (East Indian Company) vasıtasıyla Hindistan kıyılarında koloniler meydana getirdiler. Şirket Cihangir ile temasa geçerek Portekizliler gibi ticarî haklar istedi. W. Hawkins, W. Finch, Jhon Jordain, N. Wittington, Th. Coryat, Sir Thomas Roe ve Terry Edward gibi seyyahlar Cihangir zamanında Hindistan'a gelerek Bâbürlü ülkesini Batı'ya tanıttılar. Sûrat, Ahmedâbâd, Lahor, Ecmir, Agra, Delhi ve Burhânpûr, yabancı tüccarların emniyet içinde mal alıp sattıkları birer ticaret merkezi haline geldi.

Cihangir 1626'da isyan eden Mehâbet Han'ın üzerine yürüdü. Ancak Kâbil yolunda esir alındı. Karısı Nur Cihan sayesinde esaretten kurtuldu. Bu arada oğlu Şah Cihan'ın kendisine karşı Mehâbet Han'la işbirliği yapması üzerine 1627'de Keşmir'e gitti. Burada rahatsızlandı ve şiddetli astım nöbetleri sonunda vücudu zayıf düştü. Doktorların tavsiyesi üzerine Lahor'a geri dönerken Râcevî Bhimbar yolunda vefat etti (27 Safer 1037/7 Kasım 1627). Naaşı Lahor'da Râvî nehri kıyısındaki Şah Dara'da toprağa verildi. XVII. yüzyıl Bâbürlü sanatının şaheserleri arasında yer alan türbesi 1637'de tamamlanmıştır. Yirmi iki yıllık hükümdarlığı döneminde çıkan Marata, Sih, Afgan, Bengal ve şehzade isyanlarını ustalıkla bastırmıştır. Onun tek zaafı, önceleri eşi Nur Cihan'ın tesiri altında kalmasıdır. Cihangir zamanında Hindistan'ın birçok yeri mimarî eserlerle süslenmiştir. Agra, Lahor, Şeyhapura ve Keşmir'de bunun en güzel örneklerini görmek mümkündür. Keşmir'de Dal gölündeki Şâlâmâr Bağ bahçe mimarisinin güzel

Cihangir'i tahtında tasvir eden bir minyatür (S. C. Welch, *Indische Buchmalerei*, şekil 22)